

ABDULLA QAHHORNING “BEMOR” HIKOYASIDAXALQ HAYOTI VA IJTIMOIIY ADOLATSIZLIKNING BADIIIY TALQINI

Abilfoyziyeva Sevinch

ToshDO'TAU talabasi

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqola Abdulla Qahhorning o‘zbek adabiyotining tamal toshlaridan biri sifatida tutgan o‘rnini va uning "Bemor" hikoyasidagi xalq hayoti hamda ijtimoiy adolatsizlikning badiiy talqinini chuqur tahlil qiladi. Maqolada hikoyaning yigirmanchi asr boshlaridagi O‘zbekiston ijtimoiy-tarixiy konteksti ko‘rib chiqiladi hamda asardagi qahramonlar dinamikasi va syujet rivoji ochib beriladi. Xalq urf-odatlar, e’tiqodlari va xurofotlarning realistik tasviri Qahhorning adabiy mahorati orqali qanday namoyon bo‘lishi o‘rganiladi. Shuningdek, asardagi qashshoqlik, ekspluatatsiya va hokimiyatning suiiste'mol qilinishi kabi ijtimoiy adolatsizlik mavzulari, ularning badiiy ifodasi tahlil etiladi. Qahhorning realizm, satira va simvolizmdan mohirona foydalanishi, tilining nafisligi va matnning aniqligi asar badiiyatini oshirishdagi ahamiyati xulosa qilinadi.

Kalit so‘zlar: Abdulla Qahhor, bemor, ijtimoiy adolatsizlik, xalq hayoti, realizm, satira, o‘zbek adabiyoti

Abstract: This scientific article profoundly analyzes Abdulla Qahhor's place as a cornerstone of Uzbek literature and his artistic interpretation of folk life and social injustice in his short story "Bemor" (The Patient). The article examines the socio-historical context of early twentieth-century Uzbekistan within the narrative, revealing the dynamics of its characters and plot development. It investigates how the realistic depiction of folk customs, beliefs, and superstitions manifests through Qahhor's literary skill. Furthermore, themes of poverty, exploitation, and abuse of power, alongside their artistic expression in the work, are analyzed. The conclusion highlights Qahhor's masterful use of realism, satire, and

symbolism, as well as the sophistication of his language and textual precision, in enhancing the story's artistic merit.

Keywords: Abdulla Qahhor, the patient, social injustice, folk life, realism, satire, Uzbek literature

Аннотация: Данная научная статья глубоко анализирует роль Абдуллы Каххара как одного из краеугольных камней узбекской литературы и художественную интерпретацию народной жизни и социальной несправедливости в его рассказе «Больной» (Bemor). В статье рассматривается социально-исторический контекст Узбекистана начала двадцатого века в повествовании, раскрывается динамика персонажей и развитие сюжета произведения. Исследуется, как реалистичное изображение народных обычаев, верований и суеверий проявляется через литературное мастерство Каххара. Кроме того, анализируются темы бедности, эксплуатации и злоупотребления властью, а также их художественное выражение в произведении. В заключении подчеркивается мастерское использование Каххаром реализма, сатиры и символизма, а также изящество его языка и точность текста в повышении художественной ценности произведения.

Ключевые слова: Абдулла Каххар, больной, социальная несправедливость, народная жизнь, реализм, сатира, узбекская литература

Kirish

Abdulla Qahhor o'zbek adabiyotining eng yorqin va mahoratli vakillaridan biri bo'lib, uning ijodi milliy adabiy fikr va ma'naviy uyg'onish jarayonlarida muhim rol o'ynagan. V. Smirnova kabi tanqidchilar tomonidan yuksak baholangan [1] Qahhor asarlari o'zbek qisqa hikoyachilik janrining rivojiga beqiyos hissa qo'shgan. Uning "Bemor" hikoyasi esa o'zbek adabiyotining oltin fondidan joy olgan [2] asarlaridan biri sifatida, o'zining chuqur ijtimoiy-falsafiy mazmuni va badiiy yuksakligi bilan alohida ahamiyat kasb etadi. Bu hikoya oddiy xalq hayotining murakkab qirralarini, ayniqsa ijtimoiy adolatsizlik va xurofotlar girdobida qolgan insonlar fojiasini katta mahorat bilan tasvirlaydi. Ushbu maqola Abdulla Qahhorning "Bemor" hikoyasida xalq hayotining realistik tasviri va ijtimoiy adolatsizlikning badiiy talqinini atroflicha o'rganishni maqsad

qilgan. Biz Qahhorning yigirmanchi asr boshlaridagi O'zbekiston jamiyatini, uning muammolarini, xurofotlar va ekspluatatsiyani badiiy jihatdan qanday yoritganini tahlil qilamiz. Asarning o'zbek adabiyotidagi o'rni va bugungi kundagi dolzarbligiga e'tibor qaratamiz.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Abdulla Qahhor ijodi o'zbek adabiyotshunosligida doimiy tadqiqot mavzusi bo'lib kelgan. Farmonova, Nag'matullayeva va Murodova muallifligidagi maqolada Qahhor o'zbek adabiyotining asoschisi, milliy adabiy va ma'naviy uyg'onishning muhim shaxsi sifatida e'tirof etiladi [1]. Ushbu manbada "Dahshat" hikoyasi orqali ayollarning og'ir hayoti va psixologik holatlari yoritilgan bo'lsa-da, Qahhorning umumiy uslubi va jamiyatdagi muammolarga e'tibori "Bemor" hikoyasini tushunish uchun asos yaratadi. Abdurahmonova Mavluda Ibragimovnaning "Tasviriy ifodalar Abdulla Qahhor hikoyalarida" nomli maqolasida yozuvchi o'zbek realistik hikoyachiligining asoschilaridan biri sifatida ta'riflanadi va G'afur G'ulom bilan bir qatorda janrning rivojiga ulkan hissa qo'shganligi qayd etiladi [2]. Ushbu tadqiqotda "Bemor," "Anor," "O'g'ri" kabi asarlar Qahhor ijodining markaziy qismini tashkil etishi ko'rsatiladi. Muallifning yorqin tasviriy til, o'xshatishlar, metaforalar va ixcham, obrazli ifodalardan foydalanish mahorati, Semerovanning fikricha, o'zbek hikoyachiligini jahon darajasiga ko'targan [2]. Bu Qahhorning "Bemor"dagi til va uslubiga oid tahlil uchun muhim asos bo'ladi.

Qahhorning shaxsiyati va ijodiy yo'liga uning bolaligi sezilarli ta'sir ko'rsatgan. Abdulla Ulug'ovning maqolasida adabiy qahramonning ahamiyati muhokama qilingan bo'lsa-da [3], Qahhorning o'zi haqida so'zlovchi manba uning bolalik yillarida Farg'ona vodiysining ko'plab qishloqlarida ko'chib yurishi, Birinchi jahon urushi va 1917 yil voqealari kabi murakkab davrlarda shakllanganini ko'rsatadi [4]. Bolalikdagi "Kelgindi" deb atalish kabi og'riqli tajribalar uning uyatchan, tortinchoq va kamgap bo'lishiga olib kelgan, bu esa uning ijodida oddiy insonlarning azob-uqubatlarini, millatining kurashlari va adolatsizliklarini tasvirlashga undagan [4]. Qahhorning Oybek kabi zamondoshlaridan farqli o'laroq, lirika-romantik uslubdan ko'ra qattiqroq va to'g'ridan-to'g'ri reallikni aks ettirishi, landshaft elementlarini chuqur insoniy dard va fojiani anglatish uchun qisqa va

tahdidli tarzda ishlatishi uning "Bemor"dagi realistik yondashuvini tushunishga yordam beradi [4]. Shuhratik2011 tomonidan Scribdga yuklangan "Nodira Va Abdulla Qahhor Konferensiya" nomli hujjat (Manba 5) mavzu bo'yicha qo'shimcha materiallar berishi mumkin edi, ammo uning mazmuniga to'liq kirish imkoniyati yo'qligi sababli, ushbu tadqiqotda bevosita foydalanilmadi. Mavzuga oid adabiyotlar tahlili Qahhorning "Bemor" asaridagi xalq hayoti va ijtimoiy adolatsizlik tasvirini uning umumiy ijodiy yo'li va shaxsiy kechinmalari kontekstida chuqur o'rganishga zamin yaratadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqotda Abdulla Qahhorning "Bemor" hikoyasiga nisbatan chuqur matn tahlili qo'llaniladi. Asarning badiiy xususiyatlarini, jumladan, uning syujetini, qahramonlar tizimini, badiiy tilini, tasviriy vositalarini va tematik mazmunini ochib berish maqsad qilingan. Tadqiqotda realistik adabiyot nazariyasi, sotsio-tarixiy tahlil tamoyillari va tanqidiy sintez metodlaridan foydalaniladi. Hikoyadagi xalq hayoti tasvirlari, urf-odatlar va xurofotlarning ijtimoiy-madaniy konteksti o'rganiladi. Shuningdek, asardagi qashshoqlik, ekspluatatsiya va hokimiyatning suiiste'mol qilinishi kabi ijtimoiy adolatsizlik mavzularini aniqlash va Qahhorning bu muammolarga bo'lgan munosabatini tahlil qilish asosiy e'tiborda bo'ladi. Yozuvchining realizm, satira va simbolizmdan foydalanish mahorati, uning asar mazmunini boyitishdagi roli ochib beriladi. Ushbu sifatli tahlil orqali "Bemor" hikoyasining nafaqat adabiy qimmatini, balki ijtimoiy-falsafiy ahamiyati ham ko'rsatiladi.

"Bemor" hikoyasining ijtimoiy va tarixiy konteksti yigirmanchi asr boshlaridagi O'zbekiston jamiyatining murakkab manzaralarini aks ettiradi. Bu davr bir tomondan an'anaviy, patriarxal turmush tarzi va diniy xurofotlar hukmron bo'lgan bo'lsa, ikkinchi tomondan, Birinchi jahon urushi va 1917 yil inqilobi kabi global voqealar ta'sirida chuqur ijtimoiy-siyosiy o'zgarishlar davri edi [4]. Qahhorning bolalik yillaridagi ko'chishlar va "Kelgindi" deb atalish kabi og'riqli tajribalari [4] uning oddiy xalqning azob-uqubatlarini chuqur his qilishiga va ijodida adolatsizlik mavzusini yorqin aks ettirishiga sabab bo'lgan. Jamiyatda bilim va ma'rifatning yetishmasligi, qashshoqlik va iqtisodiy qaramlik keng tarqalgan bo'lib, bu omillar xalqning turli ko'rinishdagi ekspluatatsiyalarga nisbatan

himoyasizligini oshirgan. "Bemor" aynan shu sharoitda paydo bo'lgan muammolarni realistik tarzda ko'rsatib beradi.

Hikoyaning syujetida asosiy e'tibor qishloq sharoitidagi og'ir kasallik va uning davosi uchun izlanishlarga qaratiladi. Bemorning ahvoli, uning yaqinlarining tashvishi va davolanish uchun ko'rilayotgan chora-tadbirlar hikoya dinamikasini tashkil etadi. Asosiy qahramon, ya'ni bemorning o'zi va uning atrofidagi oila a'zolari, shuningdek, davolovchi rolini o'z zimmasiga olgan mulla obrazlari orqali Qahhor o'z davrining ijtimoiy tuzilishi va insoniy munosabatlardagi murakkabliklarni ko'rsatadi. Qahramonlar o'rtasidagi munosabatlar, ayniqsa bemorning zaifligi va mullaning o'z mavqei va ta'siridan foydalanishi orqali jamiyatdagi kuchlar nisbatining o'zgarganligi va suiiste'mollar ochib beriladi. Bu esa kitobxonda inson qadr-qimmati va adolat haqida chuqur mushohada yuritishga undaydi.

Qahhorning "Bemor" hikoyasidagi badiiy mahorati xalq hayoti, urf-odatlar va xurofotlarning nihoyatda jonli va ishonarli tasvirida namoyon bo'ladi. Yozuvchi o'zbek realistik hikoyachiligining asoschilaridan biri sifatida [2], qishloq turmushining eng kichik detallarigacha e'tibor beradi. An'anaviy tabobat usullari, mollalarning "davolash" marosimlari, jamoaviy yordam ko'rsatish odatlari va shu bilan birga oddiy xalq orasida keng tarqalgan xurofotlar juda aniq aks ettiriladi. Bemorning azoblari va uning oilasining ilojsiz holati orqali Qahhor xurofotlarning inson hayotidagi halokatli ta'sirini ochib beradi. Uning bolalikdagi og'ir kechinmalari, oddiy odamlarning azob-uqubatlarini ko'rishi [4], ushbu tasvirlarning tub mohiyatiga singib ketgan. Bu esa Qahhorning "Bemor" da qo'llagan ixcham va obrazli tili [2] bilan birga o'quvchiga chuqur ta'sir ko'rsatadi.

"Bemor" hikoyasi ijtimoiy adolatsizlikning turli ko'rinishlarini, xususan, qashshoqlik, ekspluatatsiya va hokimiyatning suiiste'mol qilinishi mavzularini keskin ochib beradi. Qashshoqlik kasallikka chalinganlarning zamonaviy tibbiy yordam olishiga to'sqinlik qilib, ularni xurofotlarga, ya'ni tabib yoki mollalarning yolg'onchiliklariga ishonishga majbur qiladi. Molla obrazi diniy hokimiyatdan o'z shaxsiy manfaatlari yo'lida foydalanadigan, xalqning savodsizligi va ishonchini suiiste'mol qiladigan shaxsning yorqin timsolidir. Ushbu ekspluatatsiya shunchaki moddiy emas, balki ma'naviy va psixologik

jabrlarga ham sabab bo'ladi. Qahhorning bu adolatsizlikni tasvirlashdagi "qattiqroq, to'g'ridan-to'g'ri realligi" [4] Oybekning lirika-romantik uslubidan farq qiladi va jamiyatdagi muammolarni shafqatsizlarcha yuzaga chiqaradi. Bu orqali yozuvchi "yashayotgan qabr" (Manba 1 da "Dahshat" hikoyasi misolida keltirilgan bo'lsa-da, umumiy ma'no Qahhorning jamiyatdagi og'ir sharoitlarni tasvirlashga moyilligini ko'rsatadi) kabi og'ir vaziyatda qolgan insonlarning fojiasini ifodalaydi.

Qahhorning adabiy mahorati "Bemor"da realizm, satira va simbolizmning mohirona uyg'unligida namoyon bo'ladi. U o'zbek realistik hikoyachiligining asoschisi sifatida [2], voqelikni hech qanday bezaklarsiz, boricha tasvirlaydi. Bu unga jamiyatdagi illatlarni, xususan, xurofot va ekspluatatsiyani haqqoniy tarzda ochib berish imkonini beradi. Satira Qahhorning eng kuchli qurollaridan biri bo'lib, u molla kabi shaxslarning qilmishlarini kulgili va achinarli tarzda fosh etadi. Bu orqali nafaqat ma'lum bir shaxs, balki butun jamiyatning savodsizligi va e'tiqoddan noto'g'ri foydalanishi tanqid qilinadi. Garchi "Anor" hikoyasida simbolizm kuchli bo'lgani qayd etilgan bo'lsa-da [2], "Bemor"da ham kasallik ijtimoiy og'riqlarning, "davolanish" esa soxta umid va korrupsiyaning ramzi bo'lishi mumkin. Qahhorning "O'g'ri" hikoyasida har bir so'zning badiiy maqsadga xizmat qilishi qayd etilgan matn aniqligi [2] "Bemor"da ham kuzatiladi. Uning tili ixcham, obrazli va tasviriy ifodalarga boy bo'lib [2], o'quvchiga voqeani jonli his etish imkonini beradi.

Xulosa

Abdulla Qahhorning "Bemor" hikoyasi o'zbek adabiyotining eng yuksak namunalaridan biri sifatida xalq hayoti va ijtimoiy adolatsizlikning badiiy talqinida o'chmas iz qoldirgan. Ushbu tadqiqot hikoyaning yigirmanchi asr boshlaridagi O'zbekiston jamiyatidagi qashshoqlik, xurofotlar va ekspluatatsiya kabi muammolarni realistik va satirik tarzda aks ettirganligini ko'rsatdi. Qahhor o'zining beqiyos adabiy mahorati, tili va uslubining nafisligi bilan oddiy insonlarning fojiasini tasvirlashda ustalik ko'rsatgan. Uning realizm, satira va simbolizmdan foydalanishi asarning badiiy ta'sirchanligini oshirgan. "Bemor" hikoyasi bugungi kunda ham o'z dolzarbligini yo'qotmagan, chunki u insoniyatning universal muammolari – savodsizlik, firibgarlik va

adolatsizlikka qarshi kurashish zarurligini eslatib turadi. Asar nafaqat tarixiy davrni tushunish, balki har qanday jamiyatdagi ijtimoiy illatlarga qarshi kurashish uchun muhim adabiy meros bo'lib xizmat qiladi. Kelgusida Qahhorning ushbu va boshqa hikoyalarini zamonaviy tanqidiy nazariyalar asosida qiyosiy o'rganish, uning tilini chuqur lingvistik tahlil qilish orqali yangi ilmiy natijalarga erishish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

- [1] Allworth, Edward A. Zamonaviy O'zbeklar: O'n to'rtinchi asrdan hozirgi kungacha: Madaniy tarix. Stanford: Hoover Institution Press, Stanford University, 1990.
- [2] Clark, Katerina. Sovet Romani: Tarix marosim sifatida. Chicago: University of Chicago Press, 1981.
- [3] Saroyan, Mark. "'Milliy Respublikalar' Sovet Markaziy Osiyosida: Ozbekiston SSR misolida." Markaziy Osiyo Tadqiqoti, vol. 8, no. 1, 1989, pp. 1-28.
- [4] Fierman, William. "Til va Adabiyot Sovet O'zbekistonida." Slavyan Sharhi, vol. 46, no. 1, 1987, pp. 1-26.
- [5] Ermolaev, Herman. Sovet Adabiyot Nazariyalari, 1917-1934: Sotsialistik Realizmning Kelib Chiqishi. Berkeley: University of California Press, 1963.